

Bomarzo: Novoveká Epikurova záhrada alebo Arkádia estetického desu?

„Záhrada Epikurova byla asi platanovým hájem, s temně zelenými vavřínovými keři a kvetoucími oleandry, kde stály zkameněné nymfy a mramorové nebo bronzové sochy božstev u cest, na kterých za chůze rozmlouvali mistři s žáky o správném způsobu života, zda je třeba se bát smrti nebo zloby a závisti bohů...“

E. Fink: Oáza štěstí

Interpretácia talianskej manieristickej záhrady v Bomarze pri Viterbe, nazývanej Sacro Bosco – Zadržovaný háj (tiež Boschetto) – naráža na problémy s čitateľnosťou viacvýznamových aspektov neobvyklých skulptúr a architektúry obkolesenej takmer divokou vegetáciou. Alchymistické postupy pri vytváraní jednotlivých diel a nezvyčajnú logiku ich vzájomných väzieb, ani mätúcu topografiu celého (zámerné neudržiavaného) parku nemožno jednoznačne vysvetliť. Objasniť tento problematický uzol alúzií, personifikácií, mytologických a biblických odkazov i alegorických podobenstiev nie je možné bez prieniku do podstaty manieristického videnia sveta, ale rovnako bez pochopenia lokálne prežívajúceho etruského naturelu, ktorý v umení narába so zemou ako tvárnym materiálom i so Zemou ako osudovým elementom.

Komplex Boschetto založil r. 1550 – 1583 Pierre Francesco Vicino Orsini. Toto čudácke knieža bolo pravdepodobne nielen programovým koncipientom diela, ale aj usilovným interpretátorom a propagátorom vlastných excentrických ideí, ktoré držali prst na pulze tejto podivnej doby. P. Preiss (1974, s. 197 – 199) uvádza, že „Bomarzo súperilo s najväčšími divmi sveta,“ – toto prehlásenie nechal Orsini vytesať do sokla Sfinx – jednej zo sôch v parku a, paradoxne, tak porušil mlčanie o tajomstve, ktoré inak symbolizuje.

je. Orsini vôbec koncipoval textácie na telách sôch a kameňoch v parku ako zámerne zmätočné či skomolené. Avšak tzv. omyly ikonografických popisov a odkazov boli súčasťou dobovej „veľkej hry“, ktorej pravidlá poznali len zasvätení. Návštevníci parku mali iba žasnúť a žasnú dodnes. V týchto nápisoch je napríklad viackrát zmienka o „*disegni nuovi*“ – „nových nápadoch“, ktoré nemožno chápať len prvoplánovo, ale aj ako realizáciu imaginácií bez jednotiacieho plánu. Je jasné, že v ikonografickom programe Boschetta je zbytočné hľadať systém či logiku, keď zakladateľ vo svojej „*vanità e follia*“ – márnivosti a bláznovstve – viackrát menil koncepciu, témy a kontexty diel. Chcel ukázať fascinovanému publiku, ako to bolo v manierizme obvyklé, umelú prírodu ako šou „*bez počiatku a konca, zámerne neukončenú a neuzatvorenú*,“ labyrintovú, ktorá akoby vznikla náhodnou a improvizovane len vďaka intelektuálnym podnetom rozmarneho „*ordinatore*“.

Orsiniho r. 1575 dokonca náhle napadlo nechať sochy natrieť pestrými farbami: údajne „*nie veristicky*,“ ale jednoducho, len aby dostali „*pekný vzhľad*“ (Preiss, 1974, s. 197 – 198). Táto na pohľad marginálna správa by mohla byť jedným z kľúčov k zisteniu poslania a zmyslu celého diela. Manieristická estetika pramenila v novoplatonizme a hermetizme, filozofických smeroch, ktoré sa vyjadrovali

alchymistickými symbolmi a často ironizovali klasickú krásu. Tú nahradil neistý pôvab, zvláštne čaro, tajuplné kúzlo. Príroda bola výzvou i témou umeleckých podnikov. Jej harmonická arkadickosť bola však často deštruovaná, preto ju nachádzame premenenú na zlomyseľnú, vitalisticko-animalistickú... a aj farebne neprirodzenú. G. H. Hocke (2001) pátral po týchto bizarných popudoch a pripisuje ich životnému štýlu a záľubám manieristických aristokratov či dvorných svetákov, projektujúcich svoju „*Arkádiu estetického desu, ako inšpiráciu pre svoje irálne túžby, stretnutia s novou, umelou prírodou uprostred krajiny, ktorá bola „čirým produktom čirej prírody*.“ V nej sa krása s hrôzou spájali priam ideálne.

Manieristi experimentovali s napodobovaním princípov, na základe ktorých príroda sama „*tvorí*“ (Preiss, 1969). Zuccari (1607) priamo hovorí o troch aspektoch tvorivých predstáv – *disegno interno, disegno esterno* a *segno di Dio*, ktoré sa stupňovito rozvíjajú na *disegno naturale* (jednoduché napodobovanie prírody), *disegno artificiale* (duch vytvára z prírody vlastný umelý obraz) a *disegno fantastico-artificiale* (vynachádzanie nových a nových fantázií a capriccií na základe prírody). Zuccariho vďaka týmto úvahám niekedy označovali prinajmenej za spoluautora Boschetta v Bomarze, resp. za možného inšpirátora Orsiniho záhradných ekvilibristík. Veď fasáda aj interiéry jeho paláca v Ríme (teraz v rekonštrukcii) prezrádzajú príbuznosť aspoň s témami groteskných antropomorfných jaskýň.

Má význam opisovať jednotlivé diela a sled ich situácií v zarastenej a nekultivovanej zeleni záhrady bez jasnej cesty, resp. s množstvom nekoordinovaných prístupov? Zmienim sa aspoň o dvoch objektoch, ktoré ašpirujú nazývať sa architektúrou. Ak je jeden najbizarnejší – druhý bude iste najpodivnejší. – V prvom prípade je nositeľom významov amorfná „*jaskynná dutina*,“

Jaskynná dutina – L' Orco

vytesaná v skale spolu s kamenným stolom a lavicou. Je to v podstate vnútorný priestor obrovských ľudských úst v monštruóznej hlave s názvom „L' Orco“ (Orcus – vládca podsvätia). Schodisko do hlavy tohto obra evokuje jazyk strácajúci sa ako nejaký had v kamenistom svahu. Je to „socha s príbytkom“ (taverna, krčma), alebo len obytná jaskyňa, ktorú sochár zvonka bizarene antropomorfizoval? Text na zachovanej skici i jeho skrátená verzia na perách úst je parafrázou nápisu nad pekelnou bránou v Danteho Božskej komédii: „Odložte všetky starosti, vy, ktorí sem vstupujete“ (Danteho text znie: „Odložte všetku nádej, vy, ktorí sem vstupujete“ – poznámka autorky). Toto posúva interpretáciu hlavy do ďalšej roviny.

Najpodivnejšia je špekulatívna stavba nazývaná Dom filozofov, alebo tiež „La Casa Pendente“ (voľný preklad neistý, visiaci, pochybný dom). Postavili ho pri príležitosti návštevy kardinála Madruzza, princa tridentského. Ide o dvojpodlažnú vežu, vybudovanú azda na protest (alebo dialóg ?) proti gravi-

tačnému zákonu, ako architektúru, v ktorej človek nemal možnosť participovať na jej interiéri. Objekt so základmi a schodiskom vytesaným v skale je totiž naklonený približ-

Dom filozofov – La Casa Pendente

ne v 25° uhle, pričom tento sklon rešpektujú aj roviny vnútorných dlážok a stropov. Vstúpiť do veže znamená vystaviť sa nebezpečenstvu straty stability, nevyhnutnosti neprirodzeného vyklonenia tela a okamžitému nepríjemnému útoku na zmysly (najmä na vnútorné ucho s nutkaním k závratu, na zrak, keďže vznikajú optické klamy v dôsledku neprirodzených uhlov pohľadu, na hmat a indispozíciu uchopenia stien, stropu či dlážky a neschopnosť vyrovnáť stabilitu tela). Kartuša na sokli tejto veže obsahuje ďalšiu absurditu – text: „Duša by sa mala utíšiť, teda byť rozvážnejšia.“ Nápis sa obracia k vonkajšej prírode, a teda jedine cez ňu a v kontexte s čudným stavebným výtvarom zrejme možno porozumieť jeho zmyslu. Nepochybne ide o ďalšie zo zuccariovského radu „disegna fantastico – artificiale“. Avšak ide ešte o architektúru, ak vo svojej podstate eliminuje ochranu človeka a ak pobyt v nej je dokonca neznesiteľný? Alebo je to len architektonický pamätník (príbytok) nepokojných a nerozvážnych duší? Nevyklonila sama príroda túto stavbu z dôvodov odmietnutia umelého – vyumelkovaného vo svojom vnútri?

Objekty v tomto komplexe predsa musia mať nejaké jednotiace myšlienkové jadro, a Orsini klame, ak tvrdí opak. V dielach sa premieta prírodný priestor do ich vnútorných dutín, interiérov, puklín a škár, živá príroda – vegetácia, skaly a vodné plochy – ho prestupuje a obaľuje tak, akoby rástli s ňou alebo z nej. Monštruózne sochy, sedílie, terasy a objekty na pomedzí architektúry kopírujú vrstevnice, vnikajú do hĺbky, alebo vyčnievajú ako mohutné skalné masívy, ako nejaké naklonené lávové vyvreliny či spráchnivené a vyvrátené stromy. Sú budované modelačným spôsobom zvnútra von, teda tvorivým postupom, ktorý si v tejto oblasti osvojili starovekí Etruskovia a podobne ako mäkká

a tvárna terakota predpokladajú vypálenie a polychrómiu. Stavebné diela sú fakticky duté sochy s minimálnym, a teda funkčne absurdným vnútorným priestorom. Úlohou týchto prapodivných diel nie je zdobiť záhradu – v skutočnosti sú to „antidekorácie“, nezrozumiteľné hádanky, programové a zámerné nezmysly, sú postrachom, zhmotneným zlom či ťažkým snom. Veď vizualizácia desu je napokon jeho pomenovaním, a teda terapeutickým krokom k jeho potlačeniu.

Záhradou v Bomarze sa preto neadá prechádzať s epikurejským pokojom a obdivom k scénickému, ikonografickému či didaktickému humanistickému odkazu. Personifikovaná hrôza je tu totiž v konečnom dôsledku karikatúrou nehumánnych črt, prestupujúcich postupne a nenápadne nielen prírodou, ale aj kultúrou novoveku. P. Preiss v závere jednej zo svojich štúdií (1969, s. 54) poznamenáva: „Nikdo již nemů-

že manýrismu v jeho próteovské unikavosti nesčetných podob, v jeho expresivnosti i aristokratické zdrženlivosti, ba ani v jeho konečné spekulativní akademičnosti upřít obsahovost plnou protikladů a výpověď v mnohém tak blízkou právě dnešku.“

Jarmila Bencová

Foto: archív autorky

Literatúra

- Fink, E.: Oáza štěstí. Praha : MF, 1992, s. 37.
- Hocke, G. H.: Svět jako labyrint. Manýrismus v literatuře. Praha, 2001, s. 110.
- Preiss, P.: Panoráma manýrismu. Praha, 1974, s. 197 – 199.
- Preiss, P.: Manýrismus kukaččí vejce evropských kulturních dějin. Výtvarné umění, 1969, 2 – 3, s. 50, 54.
- Zuccari, F.: L'idea dei pittori, scultori et architetti. Torino, 1607.

Európska konferencia o slnečnej fotovoltaickej energii

Na sklonku leta, v dňoch 4. – 8. septembra 2006 sa v nemeckých Drážďanoch uskutočnila 21. európska konferencia venovaná slnečnej fotovoltaickej energii (*European Photovoltaic Solar Energy Conference – EUPVSEC 21*). Rekordnou účasťou 2 700 zástupcov vedeckej, politickej, výrobnéj a vývojovej sféry z 95 krajín a 3 600 návštevníkov sprievodnej výstavy sa zaradila medzi najvýznamnejšie svetové podujatia v oblasti technológie premieňajúcej slnečné svetlo na elektrickú energiu. Rovnako rekordná bola účasť 400 vystavovateľov fotovoltaických komponentov, systémov a služieb, ktorá priťahla aj nemalú

skupinu investorov, najmä z krajín, ktoré dali podpornými programami slnečnej elektrine zelenú. Medzi účastníkmi nechýbali ani zástupcovia zo Slovenska a Českej republiky.

Výber miesta konferencie nebol náhodný. Nemecko je už viac rokov svetovým lídrom v podpore a rozvoji technológií obnoviteľných zdrojov energie, pričom Sasko patrí medzi spolkové krajiny s najdynamickejšie sa rozvíjajúcim high-tech priemyslom a výskumom.

Návštevnosť dokumentovala rastúci svetový záujem o toto technologické odvetvie s veľkým potenciálom na zásadné inovácie. Viac

ako 260 ústnych a 840 vizuálnych prezentácií sa venovalo vývoju nových materiálov a koncepcií, slnečných článkov a modulov z kryštallického kremíka a tenkovrstvových materiálov, komponento a systémov v samostatných a do siete pripojených aplikáciách a integrácii fotovoltaiky do budov. Okrem technologicky orientovaných aplikácií sa venoval priestor aj politickým a finančným aspektom a situácii v menej rozvinutých ekonomikách. Veľmi úspešný bol deň vyhradený zástupcom priemyslu, kde sa diskutovalo o rozvoji výroby, znižovaní nákladov a cien, konkurencieschopnosti, inováciách a vplyve vládnych podporných programov na rozvoj trhov.

Vďaka štyridsaťpercentnému medziročnému nárastu fotovoltaiky v ostatných piatich rokoch dosiahla kumulatívna inštalovaná kapacita vo svete 5 GW, pričom – aj napriek dočasnému nedostatku polovodičového kremíka – rýchly rast by mal v ďalších rokoch pokračovať. V Nemecku existuje okolo 3 500 firiem, ktoré majú asi 30 000 zamestnancov a ročný obrat fotovoltaického priemyslu dosiahol 3 mld. eur. Vďaka rastu trhu sa od r. 1990 podarilo náklady na výrobu 1 kWh slnečnej elektriny znížiť o polovicu. V Japonsku sa očakáva do r. 2010 nárast výrobných kapacít zo súčasných 1,1 na 4,8 GW, pričom náklady majú do r. 2010 poklesnúť o 30 % a do r. 2030 až o 85 %. Treťou baštou slnečnej energetiky sa stáva Kalifornia, kde vďaka iniciatíve guvernéra Schwarzeneggera má byť v najbližších rokoch inštalovaná kapacita s výkonom 3 GW. Popri Nemecku a Španielsku pribudli v Európe ďalšie krajiny s programami podpory trhu, najmä Taliansko, Grécko a Česká republika.

Podľa dr. Hoffmana, prezidenta Európskej asociácie fotovoltaického priemyslu (*European Photovoltaic Industry Association* –